

"שום דבר לא חסין"

הרס מבנים מרכזיים
ברצועת עזה בידי ישראל

AMNESTY
INTERNATIONAL

אמנסטי אינטרנשיונל היא תנועה חובקת עולם המונה מעל 7 מיליון אנשים הפועלים למען עולם שבו כולם נהנים מזכויות האדם.

בחזוננו, כל אדם נהנה מכל הזכויות המעוגנות בהצהרה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם ובסטנדרטים בינלאומיים אחרים לזכויות אדם.

אמנסטי אינטרנשיונל אינו תלוי בשום ממשלה, אידיאולוגיה פוליטית, אינטרס כלכלי או דת. עבודתנו ממומנת בעיקר באמצעות דמי החבר של חברי הארגון ותרומות.

AMNESTY INTERNATIONAL

פורסם לראשונה בשנת 2014 בידי
Amnesty International Ltd
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom
www.amnesty.org

© אמנסטי אינטרנשיונל 2014

אינדקס: אנגלית MDE 15/029/2014
שפת המקור: אנגלית
הודפס בידי המזכירות הבינלאומית של אמנסטי אינטרנשיונל, בריטניה

כל הזכויות שמורות. פרסום זה מוגן בזכויות יוצרים, אך ניתן לשכפלו בכל אמצעי שהוא ללא תשלום למטרות הסברה, קמפיין והוראה, אך לא לצורך מכירה. בעלי זכויות היוצרים מבקשים להודיע להם על כל שימוש כזה כדי שניתן יהיה להעריך את השפעתו של הפרסום. להעתקה בנסיבות אחרות, לשימוש מחדש בתוך פרסומים אחרים או לתרגום או התאמה של הטקסט נדרשת הסכמה כתובה מראש מטעם המפרסמים, וייתכן שייגבה תשלום. כדי לבקש רשות לכך או לכל שאלה אחרת, אנא צרו עמנו קשר בכתובת copyright@amnesty.org.

תמונת השער: פלסטינים עומדים סביב חורבות המרכז המסחרי העירוני ברפיח שבדרום רצועת עזה, יום לאחר שנהרס בהפצצה אווירית ישראלית ב-23 באוגוסט 2014.
© רויטרס/איבראהים אבו מוסטפא. amnesty.org

תוכן העניינים

תוכן העניינים **2**

מבוא **5**

מתודולוגיה **7**

הרס מבנים מרכזיים **8**

המרכז המסחרי העירוני, רפיח 9

מגדל זאפר 4, העיר עזה 10

המתחם האיטלקי, העיר עזה 13

מגדל אל-באשא, העיר עזה 15

המשפט הבינלאומי ומתן דין וחשבון **18**

מסקנות והמלצות **21**

לרשויות הישראלית 21

לרשויות הפלסטיניות 22

לממשלות אחרות 22

הערות סיום **23**

מבוא

בארבעת הימים האחרונים של "מבצע צוק איתן", השם שהעניקה ישראל לפעולותיה הצבאיות ברצועת עזה בין 8 ביולי ל-26 באוגוסט 2014, ביצע הצבא הישראלי ארבע תקיפות שהרסו לחלוטין מבנים רבי קומות מרכזיים ברצועת עזה: שלוש מההתקפות כוונו אל מגדלי דירות בעיר עזה ואחת אל מרכז מסחרי ברפיח. כמו כן ניזוק בהתקפות רכוש אזרחי בשלושה בניינים סמוכים.

בניגוד למקרים רבים אחרים, הצבא הישראלי נקט במקרים אלה אמצעים כדי להבטיח שהתושבים עזבו את הבניינים שנבחרו כיעד להתקפה לפני הריסתם. אולם, בשתיים מההתקפות נפגעו אזרחים רבים במבנים שכנים. למעט אמירות מעורפלות לפיהן באחד ממגדלי הדירות שכנה מפקדה של חמאס ובבניין אחר "היו ממוקמים מתקנים הקשורים לחמושים פלסטינים", הצבא הישראלי לא סיפק שום מידע באשר לסיבות שבעטיין הרס את המבנים עד היסוד, ושבגללן, גם אם אכן היו סיבות צבאיות תקפות להריסתם, לא נבחרו אמצעים הרסניים פחות. עובדה זאת, לצד הצהרות מפי דוברים של הצבא הישראלי מאותה עת, מצביעה על כך שההתקפות נועדו לשמש סוג של ענישה קולקטיבית לתושבי הרצועה.

ההתקפות שבהן עוסק דו"ח זה בוצעו זמן קצר לפני שהפסקת האש נכנסה לתוקפה והביאה לקיצם את חמישים ימי המלחמה שבהם הגיעו היקף ההרס, הנזק, המוות והפציעה לממדים חסרי תקדים ביחס לעימותים קודמים בין ברצועת עזה. לדברי המשרד לתיאום עניינים הומניטאריים של האו"ם (OCHA) נהרגו ברצועת עזה במסגרת העימות 2,256 בני אדם, כאשר 1,568 מתוכם היו ככל הנראה אזרחים, בהם 538 ילדים ו-306 נשים. למעלה מ-11,000 פלסטינים נפצעו, ולרבים מהם נגרמה נכות לצמיתות.[1] עד להפסקת האש שהוכרזה ב-26 באוגוסט כבר היו ברצועה כ-110,000 עקורים פנימיים שהתאכסנו במקלטים לשעת חירום ובבתי משפחות מארחות. לפי הערכת האו"ם כ-18,000 יחידות דיור נהרסו או הפכו בלתי ראויות למגורים, והדבר הותיר כ-108,000 אנשים ללא קורת גג. 37,650 יחידות דיור נוספות ניזוקו. התשתית הכלכלית ברצועה נפגעה קשה; לא זו בלבד שתחנת הכוח היחידה ברצועה ניזוקה, אלא שהנזק למערכת השפכים הותיר 20-30% ממשקי הבית ללא גישה לאספקת המים העירונית. באזור שבו שיעור האבטלה עומד על 45%, 419 בתי עסק ניזוקו ו-128 מהם נהרסו כליל, כך לפי נתוני הפדרציה הפלסטינית לתעשיות.[2]

במהלך אותו פרק זמן הזרוע הצבאית של חמאס, גדודי עז א-דין אל-קסאם וארגונים פלסטיניים חמושים אחרים ירו אלפי רקטות ופגזי מרגמה חסרי הבחנה לתוך אזורים אזרחיים בישראל. שישה אזרחים, בהם ילד אחד, נהרגו בצד הישראלי מרקטות ומפגזי מרגמה שירו ארגונים פלסטיניים חמושים, אשר הסבו גם נזק לבתים ולרכוש אזרחי בישראל.[3] בנוסף, נהרגו בלחימה 66 חיילים ישראלים.[4]

אמנסטי אינטרנשיונל תיעד ומוסיף לתעד הפרות קשות של זכויות אדם ושל המשפט ההומניטארי הבינלאומי שבוצעו במהלך העימות, ובכלל זה הרג בלתי חוקי של אזרחים והרס רכוש אזרחי, הן בידי ישראל והן בידי חמאס וארגונים פלסטיניים חמושים אחרים.[5] בפרסומים עתידיים של אמנסטי אינטרנשיונל בנושא "מבצע צוק איתן" ייבחנו הפרות זכויות אדם ושל המשפט ההומניטארי הבינלאומי בידי רשויות חמאס ברצועת עזה. כמו כן, ינותחו לפרטים התקפות ישראליות ספציפיות.

אף שאיש לא נהרג במהלך הריסתם של ארבעת המבנים האזרחיים המרכזיים ברצועת עזה במהלך ארבעת הימים האחרונים של המלחמה, נודעה להתקפות אלה חשיבות רבה. זאת כיוון שהן מהוות דוגמאות להתקפות והרס מכוונים, ככל הנראה, של מבנים אזרחיים ורכוש אזרחי בהיקף ניכר, שבוצעו ללא צורך צבאי. מתזמונן של התקפות אלה ומהצהרותיהם של גורמים ישראליים רשמיים עולה כי מדובר במעשי ענישה קולקטיבית, שפגעו פגיעה ארוכת טווח במצבם הכלכלי של האזרחים הפלסטינים ברצועת עזה, שהיה אנוש גם קודם לכן.

סקירה זו מתמקדת באורח בלעדי בהתקפות אלה ובוחנת האם הייתה להן הצדקה צבאית. מהסקירה עולה, בהתבסס על המחקר שערך אמנסטי אינטרנשיונל עד לעת כתיבת שורות אלה, כי ההרס היה נרחב, כי הוא בוצע ככל הנראה מתוך הפקרות וכי ולא ניתן להצדיקו כצורך צבאי. אם נכון הדבר, מדובר בהפרה חמורה של האיסור החל על התקפות כאלה על פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי

(דיני המלחמה), לרבות אמנת ג'נבה הרביעית שישראל היא מדינה חברה בה, ולפיכך מעשים אלה מהווים פשעי מלחמה. עוד נראה כי מעשי ההרס הפרו את האיסור שמטיל המשפט ההומניטארי הבינלאומי על התקפות ישירות על אובייקטים אזרחיים ולפיכך הם מהווים פשעי מלחמה מסוג התקפה מכוונת על אובייקטים אזרחיים.

את ההתקפות הללו יש לחקור באורח עצמאי ונטול משוא פנים, וכמוהן את כל ההפרות הקשות של זכויות אדם ושל המשפט ההומניטארי הבינלאומי שבוצעו לכאורה במהלך העימות. אמנסטי אינטרנשיונל סבור כי בישראל לא קיים כיום שום גוף רשמי המסוגל לבצע חקירות כאלה. לפיכך, חשוב במיוחד שוועדת הבדיקה שהוקמה על-ידי מועצת האו"ם לזכויות האדם ביולי 2014 תורשה לנהל את חקירותיה ללא הפרעה. יש לספק פיצוי מלא לכל האנשים שבתיהם ורכושם נהרסו באורח בלתי חוקי. יש להעמיד לדין כל אדם הנחשד בביצוע הפרות קשות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי במהלך העימות, לרבות בביצוע פשעי מלחמה.

מתודולוגיה

לאמנסטי אינטרנשיונל לא התאפשר להכניס משלחת חוקרים לרצועת עזה מאז החל העימות. הרשויות הישראליות סירבו, עד לעת כתיבת שורות אלה, להתיר לארגון ולארגוני זכויות אדם בינלאומיים אחרים להיכנס לרצועת עזה דרך ישראל. זאת על אף בקשות חוזרות ונשנות של הארגון להתיר את כניסת אנשיו מאז החל העימות. גם הרשויות המצריות לא אפשרו לאמנסטי אינטרנשיונל להיכנס לרצועת עזה דרך מעבר רפיח שבגבול מצרים, על אף בקשות חוזרות ונשנות של הארגון.

עקב כך, נאלץ אמנסטי אינטרנשיונל לבצע מחקר מרחוק, הנתמך על-ידי שני תחקירני שטח תושבי הרצועה שנשכרו לעבוד עבור הארגון לתקופות של מספר שבועות. שני התחקירנים ערכו סיורים רבים ברחבי הרצועה, ביקרו בכל אתר המוזכר בסקירה זו, ראיינו קרבנות ועדי ראייה לכל אירוע המתועד בסקירה וצילמו תמונות וחומרי וידיאו של האתרים. אמנסטי אינטרנשיונל בחן תיעוד שסיפקו סוכנויות או"ם וארגונים לא ממשלתיים פלסטיניים, ישראליים ואחרים, גורמים רשמיים מקומיים, כלי תקשורת וגורמים אחרים שסיקרו את העימות, ונועץ בהם על-פי הצורך, לפני כתיבת הדו"ח הנוכחי. כמו כן נועץ הארגון במומחים צבאיים לפיענוח התצלומים וחומרי הווידיאו ובחן בהרחבה הצהרות רלוונטיות של הצבא הישראלי ושל גופים ישראליים רשמיים אחרים.

אמנסטי אינטרנשיונל שלח את ממצאיו לרשויות הישראליות ב-8 באוקטובר 2014, וביקש כל מידע רלוונטי שניתן לספק באשר לכל אחד מהמקרים המופיעים בדו"ח. הארגון שלח תזכיר לשלושה גופים ישראליים החוקרים היבטים של "מבצע צוק איתן" – מבקר המדינה, מנגנון הבירור המטכ"לי של הצבא, ועדת החוץ והביטחון של הכנסת – כמו-גם לרמטכ"ל, לראש הממשלה ולשרי הביטחון, המשפטים והחוץ. הארגון ביקש לדעת מדוע בוצעה כל אחת מההתקפות, מי או מה הייתה המטרה להתקפה, אילו אמצעי תקיפה נבחרו, אילו אמצעי זהירות ננקטו כדי למזער את הנזק לאזרחים ולאובייקטים אזרחייםוהאם התקיימה או מתקיימת עדיין חקירה. בחודש נובמבר התקבלה תשובה ממבקר המדינה, אשר הסביר במה מתמקדת הבדיקה שהוא מבצע ונאות להיפגש עם נציגי הארגון. עד להשלמת הדו"ח לא קיבל הארגון מענה נוסף, אולם כל תשובה שתתקבל תקבל ביטוי בפרסומים עתידיים.

לאחר פרסום דו"ח אמנסטי אינטרנשיונל "משפחות תחת ההריסות: התקפות ישראליות על בתים מאוכלסים" ב-5 בנובמבר, פרסם משרד החוץ הישראלי תגובה שבה נאמר כי הדו"ח "מאשים את ישראל בעוולות אבל לא מספק שום ראיה לכך".[6] נראה אם כן כי הרשויות הישראליות לא בחנו את הראיות המפורטות להפרות קשות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי שביצעה ישראל ואשר מוצגות בדו"ח. דובר מטעם הצבא הישראלי אמר אמנם כי כל שמונת המקרים נבדקים "במסגרת תחקירים מבצעיים בידי הצבא עצמו", אולם לא הצבא, ולא שום רשות ישראלית אחרת אמרו דבר שיצביע על כך שהם מערערים ולו על פרטיו של מקרה אחד מתוך שמונת המקרים המתוארים בדו"ח.[7]

משרד החוץ אף הלין בתגובתו על-כך שהדו"ח "מתעלם מפשעי המלחמה המתועדים שביצע החמאס" ומהשימוש שלו ב"מגנים אנושיים" והאשים את אמנסטי אינטרנשיונל כי הוא משמש "כלי לתעמולה" של חמאס. האשמות אלה נטולות כל בסיס. אמנסטי אינטרנשיונל גינה בעקביות את ירי הרקטות חסר ההבחנה שביצעו ארגונים פלסטיניים חמושים; התקפות המכוונות ישירות נגד אזרחים והתקפות חסרות הבחנה שבהן נהרגים או נפצעים אזרחים מהוות פשעי מלחמה. כפי שצוין לעיל, הארגון יציג ממצאים נוספים באשר להפרות של המשפט הבינלאומי בידי רשויות חמאס ברצועת עזה בפרסומים עתידיים.

הרס מבנים מרכזיים

ב-23 באוגוסט 2014, שלושה ימים לפני שהפסקת האש נכנסה לתוקפה בשעה 19:00 ב-26 באוגוסט 2014, הכריז הצבא הישראלי כי יפעל בכל הכוח נגד כל מתקן צבאי או אזרחי שממנו ישוגרו התקפות פלסטיניות, וכי בכוונתו להחריף את התקפותיו. בכרוזים רבים שפוזרו לאחר מכן נאמר: "כל בית שממרחבו מבוצעת פעילות טרור, ייתקף ויופצץ".[8]

באותו יום דיווחו כלי תקשורת ישראליים כי הקבינט הביטחוני החליט להגביר את פעולות הצבא באמצעות הרחבת טווח התקיפות האוויריות. גורם ביטחוני ישראלי רשמי צוטט באומרו כי "אזורים שמהם ישוגרו רקטות ופצמ"רים יותקפו באופן חמור ומסיבי, גם אם זה כולל מספר מבנים שבחסותם בוצע השיגור".[9] גורם ביטחוני רשמי אחר אמר על-פי דיווח: "שום דבר לא חסין יותר, אם בבניין בן 14 קומות יש פעילות טרור, הבניין ייפגע ויקרוס".[10]

קצין בכיר בצבא, שהובטח לו כי זהותו תישאר חסויה, אישר כי ישראל אימצה "מדיניות של תקיפת מבנים המכילים מרכזים מבצעיים של חמאס או כאלה שמהם יצאו פעולות צבאיות. יש כעת הרחבה של האתרים שהצבא יכול לתקוף". על פי הדיווח הקצין הוסיף: "כל תקיפה מחייבת אישור מראש של עורכי דין צבאיים ומבוצעת רק לאחר שהאוכלוסייה המקומית הוזהרה".[11]

בעקבות ההכרזה על מדיניות זו, בארבעה מקרים שתועדו על-ידי אמנסטי אינטרנשיונל והמתוארים להלן, הטילו כלי טיס ישראליים פצצות החמושות בכמות גדולה של חומר נפץ הנועדו בבירור לגרום להרס מוחלט של הבניינים שהותקפו.[12] כמו כן ניזוק רכוש אזרחי בבניינים השכנים.

בכל ארבעת המקרים נקט הצבא אמצעים כדי לוודא שהדיירים עזבו את הבניינים לפני שנהרסו. בכל המקרים שיגר הצבא טילי אזהרה על הבניין (נוהל המוכר בכינוי "הקש בגג")[13] ובמקרים של שלושת מגדלי הדירות בעיר עזה הוא אף ביצע שיחות אזהרה טלפוניות לחלק מהתושבים בהן הורה להם להתפנות, ולומר לאנשים אחרים לפנות את הבניין, בתוך עשר או עשרים דקות. בנוסף, לפני הריסת מגדל אל-באשה והמתחם האיטלקי שיגר הצבא הודעות לתושבים לפיהן עליהם לשמור על מרחק של 300 מטרים מהבניין ואף הורה לתושבי המבנים הסמוכים לעשות כך.

בכל ארבעת המקרים מיהרו דיירים אחוזי בהלה לפנות את הבניינים הגבוהים ורבי הקומות, להודיע לאנשים אחרים כי עליהם להתפנות ולסייע לקשישים ולחולים לעשות כן. אולם, לא התאפשר להם להוציא את מיטלטליהם. כמעט כל הדיירים איבדו את כל רכושם, לרבות מסמכים, תכשיטים וחפצים יקרי ערך אחרים שהיו בדירותיהם, שאליהן ציפו לשוב. לדברי מחמוד אבו מזכור, בעליו של מגדל זאפר 4 בן 14 הקומות שנהרס עד היסוד בהתקפה הישראלית הראשונה ב-23 באוגוסט, "איש לא ציפה שכל הבניין ייהרס". דיירים ואנשים שהשתמשו בבנייני המגורים והמסחר האחרים שנהרסו בהתקפות נדהמו גם הם כיוון שלא ציפו כי המבנים יהרסו עד היסוד והניחו כי רק דירה או שתיים יותקפו.

לבד מהטענה שבאחד הבניינים שכנה מפקדה של חמאס ובאחר היו "מתקנים הקשורים לחמושים פלסטינים" לא סיפקו הרשויות הישראליות שום מידע בנוגע לסיבות שבעטיין החריבו את המבנים כליל, ואם אכן היו סיבות צבאיות תקפות לתקיפת מטרות ספציפיות בתוך המבנים, לא נמסר מדוע לא נבחרו לשם כך אמצעים הרסניים פחות, עומדים לרשות הצבא הישראלי בבירור. דיירים במבנים שהותקפו ובמבנים שכנים אמרו לארגון אמנסטי אינטרנשיונל כי אינם מודעים לכל סיבה שהיא שבגללה ניתן היה לראות במבנים מטרות צבאיות.

גם לו הייתה לצבא הישראלי סיבה טובה להאמין כי חלק ממבנה שהותקף שימש לצרכים צבאיים, היה זה מחובתו לבחור אמצעים ושיטות התקפה שימזערו את הפגיעה באזרחים ואת הנזק לאובייקטים אזרחיים. בהקשר זה ראוי לציין כי הצבא הישראלי ביצע בעבר תקיפות של דירות ספציפיות במבנים רבי קומות אלה, ובאחרים, מבלי לגרום להרס מוחלט של המבנה.

המרכז המסחרי העירוני, רפיח

ביום שבת, 23 באוגוסט 2014, בסביבות השעה 22:30, שיגר כלי טיס ישראלי שלוש פצצות אוויריות על שלושת הקומות התחתונות של המרכז המסחרי העירוני בעיר רפיח, גרם להרס חנויות ומשרדים רבים בבניין בן ארבע הקומות, והוציא אותו מכלל שימוש. זמן קצר לפני שהבניין הותקף שוגרו על הקומות התחתונות במבנה שני טילי אזהרה, ככל הנראה ממל"ט (מטוס ללא טייס).

התקיפות האוויריות גרמו להתלקחות שריפה גדולה בתוך הבניין וזו כובתה רק למחרת היום, אז החלו בעלי החנויות לבחון את הנזק. הטילים הרסו את פנים המרכז לחלוטין, והותירו רק את שלד הבטון על תילו.

המרכז המסחרי העירוני ברפיח, רצועת עזה, אוגוסט 2014 © אמנסטי אינטרנשיונל

הבניין בן ארבע הקומות השתרע על-פני כ-1,500 מטרים רבועים ברחוב בהאר במרכז המסחרי של העיר רפיח. שני בעלי חנויות ואחד מחברי הוועד המנהל של המרכז המסחרי שרואיינו על-ידי אמנסטי אינטרנשיונל תיארו את סוג החנויות ששכנו בבניין. מנהל המרכז המסחרי העירוני ברפיח וראש לשכת המסחר של רפיח תיארו בפני אמנסטי אינטרנשיונל את הבניין ואת תכולתו לפני שהותקף. בקומת הקרקע ובקומה הראשונה שכנו מוסכים, חדר תפילה, מכונות למשיכת כסף מזומן של בנק פלסטין וקניון שבו היו 47 חנויות בסך הכול. בקומה השנייה שכנו חנות לצורכי חתונות, משרדיה של חברת בנייה, משרד עורכי-דין, סוכנות נדל"ן, ומשרדו של סוחר זהב, כמו-גם קפיטריה, מרפאה ואולם רב-שימושי. בקומה השלישית היו חברת הנדסה בבעלותו של תייסיר אבו ג'ראד, שתי יחידות שהשתייכו ל"פורום החינוכי ומרכז התרבות", מוסד פרטי המקיים קורסים ופעילויות תרבות לבני נוער, ושתי יחידות שבהן שכנו משרדיה של חברת הנדסה אזרחית ואגודה תרבותית. בקומה הרביעית היו כמה משרדים, ובהם משרדיהן של שלוש חברות בשם א-רוואק, אל-עות'מאן ואבו שמאל.

ריאד מוסטפא אל-הולי, בן 50, מנהל המרכז המסחרי העירוני ברפיח, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי "העלות הכוללת של המבנה לבדו הוערכה על-ידי מחלקת ההנדסה בעיריית רפיח בכ-2.5 מילון דולרים אמריקאים". לדבריו, הערכה זו אינה כוללת את המלאי שירד לטימיון, את המסמכים שאבדו ואת הנזק שנגרם למבנים הסמוכים, לרבות חנויות אחרות ברחוב המסחרי הראשי. הוא ציין כדוגמה את הנזק שנגרם לעסקיו של ח'מיס אבו טהא:

> "לח'מיס אבו טהא ולאח שלו היו עשר חנויות [נעליים] שם, שפרנסו לפחות חמישים משפחות באמצעות העובדים שלהם. האולם והקפיטריה פרנסו עשרות משפחות. חנויות אחרות במרכז תמכו במשפחות רבות אחרות. ההפסד שספגה משפחת אבו טהא לבדה מוערך בכחצי מיליון דולר אמריקאים, בשל המלאי הנוסף שהביאו לכבוד החג".

כל האנשים שראיין אמנסטי אינטרנשיונל אמרו שלא ציפו כי המבנה כולו ייהרס על תכולתו. ריאד אבו הולי אמר:

> "חשבנו שהם יפגעו בקומה או שתיים, בלי למוטט את כל הבניין. אני חושב שישראל ניסתה להרוס את התשתית. אין שום לוחמי התנגדות במתחם הזה; אין שום שטחים פתוחים שהם יכולים לירות מהם משהו. אם אנשי המסחר היו חושדים במשהו, הם לא היו מחזיקים מלאי גדול כל-כך בחנויות שלהם".[14]

אנשי עסקים בולטים אלה, שניהלו חנויות ומשרדים במרכז, אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל כי בבניין לא שכנו משרדים של אף אחד מהארגונים החמושים ואף לא של אף אחד מהפלגים הפוליטיים ברצועה, וכי לא הייתה שום לחימה בסביבתו המיידית של הבניין בעת שהותקף. הבניין היה נעול בשעות הלילה ולא היה פתוח לציבור באותה עת. סמי מוחמד טולבה פוג'ו, חבר בוועד המנהל של לשכת המסחר של רפיח וראש ועדת הבוררות שלה, אמר:

> "כל המרכז זה רק חברות מסחריות וחנויות. אני לא יודע אם היו לוחמי התנגדות כלשהם בקרבת מקום. אם היו כאלה, הם [הישראלים] היו תוקפים את הבתים ולא את המרכז. לא ציפיתי שהם יחזרו ויתקפו את כל המרכז. אם היינו יודעים, היינו יכולים להיכנס ולהוציא מסמכים חשובים וחפצים אחרים. אני חושב שזה נועד להרוס את הכלכלה הפלסטינית; זו המטרה שלהם".[15]

סאמי פוג'ו, בעליהן של שתי חברות העוסקות בבנייה ובנגרות ושל חנות רהיטים קמעונאית, ששכנו כולן במרכז, העריך את ההפסדים שנגרמו לו בכ-50,000 דולר אמריקאים, בנוסף על התיקים והמסמכים.

עבד אל-כרים סלים דאוד עבד אל-עאל, ראש לשכת המסחר במחוז רפיח, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל שהמרכז היה מוקד פעילות מסחרית ולא היה נותן מחסה לפעילויות צבאיות שכן הוא סיפק פרנסה למשפחות רבות. לדבריו:

> "אין שום לוחמי התנגדות באזור, לא במרכז ולא סביבו או בשום מקום בקרבתו. זהו מרכז מסחרי בלבד ולא שום דבר אחר. אני חושב שישראל תקפה את הבניינים המסחריים האלה בעיקר כדי להרוס את הכלכלה הפלסטינית.
>
> החלטנו לנסות ולהקים חנויות זמניות בשבילם [אנשים שאיבדו את בתי העסק שלהם] – שעשויות מפלסטיק – כדי שהם יוכלו להמשיך ולסחור ולא יאבדו את הפרנסה שלהם עד שייבנה בניין קבוע יותר שבו יוכלו [העסקים] להתאכסן".[16]

הצבא הישראלי טען שהמבנים הותקפו כיוון שבתוכם היו ממוקמים מתקנים הקשורים לחמושים פלסטינים, אולם לא נמסרו פרטים נוספים כלשהם.[17] המרכז היה ממוקם קרוב לבניין זוערוב, בניין משרדים בן שבע קומות שבו שכן משרד שהשתייך למשרד הפנים של הרשות של חמאס. הכוחות הישראליים תקפו באותו יום גם את בניין זוערוב והסבו לו נזק קשה, אולם לא נראה שהיה קשר בין התקיפות משום בחינה אחרת.

ריאד מוסטפא אל-הולי אמר לאמנסטי אינטרנשיונל ששתי הקומות העליונות הותקפו כבר קודם לכן, ביום שישי ה-1 באוגוסט 2014, בסביבות השעה 15:00, וכמה מהחנויות והמשרדים נהרסו. ככל הידוע לאמנסטי אינטרנשיונל הצבא הישראלי לא מסר שום הסבר להתקפה זו.[18]

מגדל זאפר 4, העיר עזה

ב-23 באוגוסט 2014, הטיל כלי טיס ישראלי מה שככל הנראה היו שתי פצצות אוויריות גדולות על מגדל זאפר 4, בניין בן 12 קומות באזור צפוף אוכלוסין במרכז העיר עזה. בבניין גרו כ-44 משפחות, שמנו כ-250 נפשות ובנוסף להן התארחו בו כמאתיים בני אדם שנמלטו מבתיהם באזורי הגבול ובאו לשהות אצל קרובי משפחה וחברים. בהתקפה נהרס הבניין לחלוטין. על-פי דיווחים בכלי התקשורת ולדברי דיירים, כעשרים תושבים בבתים שכנים נפצעו[19] ולפנים הבתים עצמם נגרם נזק. תחקירן שטח המסייע לעבודת אמנסטי אינטרנשיונל ביקר באתר אך לא הצליח למצוא שיירי תחמושת כלשהם מההתקפה. עם זאת, דרגת הנזק שנגרם דמתה לזו שנגרמה בהתקפות אחרות על מבנים רבי קומות שיידונו להלן, ואשר בהם נחשפו שיירים של פצצות אוויריות מונחות.

דובר מטעם הצבא הישראלי טען כי הצבא השתמש בנוהל שהוא מכנה "הקש בגג", שבמסגרתו נורה טיל "אזהרה" על גג הבניין לפני הריסתו.[20] כמה מהתושבים אף קיבלו שיחות טלפון שבהן הוזהרו על-ידי הצבא הישראלי מפני ההתקפה ונאמר להם כי עליהם לפנות את הבניין.

מגדל זאפר 4 בעיר עזה, רצועת עזה, אוגוסט 2014 © אמנסטי אינטרנשיונל

בשעה 18:00 קיבל סמיר ח'אלידי, מהנדס אזרחי שגר עם אשתו, שלוש בנותיו ושני בניו בדירה מספר תשע בקומה השלישית של מגדל זאפר 4, אזהרה כי הבניין יותקף. האשם מוחמד האשם א-ספטאווי, שוטר העובד ברשות הפלסטינית, שגר בקומה העשירית של מגדל זאפר 4 עם חמישה מבני משפחתו, קיבל גם הוא בסביבות השעה 18:30 שיחת טלפון מחייל ישראל שהזדהה בשם "מוסא". הוא סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל:

"הוא אמר שאנחנו צריכים לפנות את הבניין בתוך חמש דקות. ירדתי למטה עם המשפחה שלי וגיליתי שחצי מהדיירים או רובם כבר היו שם עם המשפחות שלהם, חוץ מקשישה אחת בכיסא גלגלים, עיטאף חטאט, שגרה לבדה בקומה השישית. קיבלתי עוד שיחת טלפון מהקצין הישראלי והוא שאל אותי אם כולם התפנו. אמרתי לו שיש קשישה שנמצאת בדירה שלה. הוא אמר לי להוציא אותה בגלל שהם עומדים לתקוף את האזור בתוך כמה דקות".[21]

אחמד רמדאן חילמי א-סקא, מפקח הפצה בחברת משלוחים בינלאומית שגר במגדל זאפר 4 עם עשרה מבני משפחתו, שמע על הפינוי משכנו סאמי אבו עשאבה, שקיבל שיחת טלפון מהצבא הישראלי. לדבריו: "הצבא הישראלי התקשר לסאמי אבו עשאבה ולשני דיירים אחרים והורה לפנות את הבניין. בהתחלה, הם לא נתנו שעה ספציפית".[22]

מוחמד עודה אבו מזכור, מנהל חברת א-זאפר שבנתה את מגדל זאפר 4 וכ-13 מבנים דומים נוספים ברחבי רצועת עזה, אמר לאחד מתחקירני השטח המסייעים לעבודת אמנסטי אינטרנשיונל כי בסביבות השעה 18:30 הוא ראה אנשים רצים החוצה מתוך מגדל זאפר 4, שהיה במרחק של 20 מטרים מביתו, מצדו השני של הרחוב:

"אנשים צרחו. כשהלכתי לברר מה הבעיה, הם אמרו שהולכים להרוס את המגדל. חבר שלי, מוחמד א-ספטאווי, אמר שקיבל שיחת טלפון מהצבא הישראלי ושאמרו לו שיש לו חמש דקות לעזוב".

מוחמד אבו מזכור אמר שכמה משפחות באו לביתם ושהם קיבלו שיחת טלפון מחייל שכינה עצמו "מוסא".

"אשתי ענתה לטלפון ושאלה אותו איזו דירה מתקיפים. הוא אמר שהם הולכים להרוס את כל הבניין וניתק את הטלפון. חשבתי שהוא משקר לאשתי; אף אחד לא ציפה שכל המגדל ייהרס".[23]

אחמד א-סקא אמר לאמנסטי אינטרנשיונל שדייר בשם מחמוד במגדל זאפר 4 קיבל גם הוא שיחת טלפון מחייל בשם "מוסא" בעת שעמד ליד א-סקא מחוץ לבניין:

"מחמוד שאל את החייל אם הם [הצבא] עומדים לפגוע בדירה ספציפית או בכל הבניין. החייל ענה שכל הבניין ייהרס עד היסוד. כשמחמוד התווכח עם החייל, החייל אמר לו לנתק ולא לשאול שאלות".[24]

חמד דור'מוש, שוער במגדל זאפר 4, הגיע למשמרת שלו בסביבות השעה 18:30 ומצא קהל גדול עומד למטה. חלק מהתושבים אמרו לו שקיבלו שיחות טלפון מהצבא לפיהן עליהם להתפנות. הוא אמר:

"שמתי לב שמשפחת אל-ר'ול, שגרה על הגג, הייתה חסרה, וגם שני אנשים מדירות אחרות חסרים. אחת מהם הייתה האישה הקשישה – קוראים לה עיטאף חטאט – היא הייתה בכיסא גלגלים; היא התקשתה לשמוע וגרה לבדה. היא לא יכלה לשמוע את צלצול הפעמון או את הדפיקה בדלת, אז הם נאלצו לפרוץ לדירה ולשאת אותה החוצה.

רוב התושבים חיכו למטה מול הבניינים השכנים; כולם ציפו ללכת הביתה אז הם לא לקחו כלום חוץ מהבגדים שהם לבשו".[25]

בסביבות השעה 19:30 הטיל כלי טיס ישראלי מה שהיה ככל הנראה שתי פצצות אוויריות על הקומות התחתונות בבניין, וגרם לקריסתו. הבניין בן 14 הקומות הפך לעי חורבות. מוחמד אבו מזכור אמר:

"היינו במרתף ויצאנו החוצה לראות במה פגעו – בתוך האבק, ראיתי את כל הבניין משוטח על הקרקע. כולם צרחו; הם השאירו הכול בבניין: את תעודות הזהות שלהם, תכשיטים, מסמכים, בגדים להחלפה, רהיטים".[26]

סמיר ח'אלידי אמר:

"זה יעלה 3.5 עד 4 מיליון דולר לבנות מחדש, כולל כל הרהיטים שהשארנו בפנים. השארנו את הבתים שלנו ויצאנו רק עם הבגדים שלעורנו. כמה אנשים שכחו אפילו את הכסף שלהם כשמיהרו לצאת".[27]

האשם א-ספטאווי אמר לאמנסטי אינטרנשיונל שאיש לא ציפה כי הבניין ייהרס לגמרי:

"אשתי ניסתה לקחת איתה את התכשיטים שלה כשהתפנינו מהבית ואמרתי לה להחזיר אותם בגלל שאנחנו נחזור. לא צפינו את זה – מעולם לא ציפינו שכל הבניין ייהרס עד היסוד".[28]

ארבעה דיירים אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל שחשבו שחבר המועצה המחוקקת הפלסטינית מטעם חמאס, שגר בקומה הראשונה, היה המטרה להתקפה ושרק הדירה שלו תיפגע. אחמד א-סקא אמר:

"אני חושב שחבר המועצה המחוקקת הפלסטינית שגר בקומה הראשונה היה המטרה. זה מוזר שהבניין הותקף בגלל שרוב הדיירים היו מהפַּתָח".[29]

סמיר ח'אלידי אמר שהמגדלים ידועים כמקום מגורים שקט; הוא גר שם מזה שנים רבות ומעולם לא ראה במקום שום אנשים מכוחות הביטחון, ולא שמע על שום פעולות צבאיות שבוצעו מהבניין או מסביבתו. הוא אמר לאמנסטי אינטרנשיונל:

"רוב התושבים הם עובדים לשעבר ברשות הפלסטינית, ויש ביניהם רופאים, מהנדסים, אנשים מהמגזר הפרטי, שאין להם שום קשר לנושאים ביטחוניים. הבניין מוכר באזור כמובלעת של פַּתָח. היינו מופתעים מאוד מהפעולה שבוצעה נגד המגדלים. אני לא יודע כלום על הטענה הישראלית שהיו אנשים של חמאס בבניין".[30]

בעליה של חנות הממוקמת בקומת הקרקע של מגדל זאפר 1, הנמצא במרחק של כעשרים מטרים ממגדל זאפר 4, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל שבבניין היו משפחות רבות שנמלטו מאזורי הגבול ובאו לחפש ביטחון יחסי בבתי חברים וקרובי משפחה במגדל זאפר 4:

"משפחה אחת באה מאזור א-זייתון ואחרת מא-שוג'אעייה; אחת מהן מנתה 60 בני אדם. המשפחות ג'ליני ועאמרין באו מא-שוג'אעייה, ועיאד וג'עברי באו מא-זייתון. הם באו לכאן בגלל שחשבו שהמקום הזה בטוח. אין פה שום מקום אימונים, שום אזורים של ירי רקטות. מעולם לא שמענו ירי של רקטות. ציפיתי שטיל או שניים יפגעו באחת הדירות, אבל לא ציפיתי שכל המגדל ייהרס עד היסוד".[31]

כל העדים העבירו מסר דומה. מוחמד אבו מזכור אמר: "בעבר, הישראלים בדרך כלל ירו, בלי אזהרה, רק במי שהיה היעד שלהם בתוך בניין גדול. אבל במקרה הזה, הם השקיעו יותר משעה בלומר לכולם להתפנות".[32]

המגדל שנהרס סמוך לשני מגדלי מגורים נוספים ולשלושה בניינים אחרים, הניצבים במרחק של 15 עד 20 מטר ממנו בלבד. דיירים בבניינים אלה ובבניינים שכנים אחרים לא קיבלו מהצבא הישראלי אזהרות לפיהן עליהם להתפנות. כרים אבו דחי, עורך-דין שגר עם משפחתו בקומה הרביעית של מגדל זאפר 1, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי ברגע האחרון קיבל מהשוער אזהרה שעליו להתפנות:

> "הייתי אצל אמא שלי ואחותי בקומה העשירית והמצב היה רגוע מאוד [בסביבת הבניין]. קיבלתי שיחת טלפון מהשוער שלנו, שצריך להתפנות מהבניין. חשבנו שהבניין שלנו הוא זה שיותקף. רצתי למטה לאשתי והבנתי שכמעט כולם כבר התפנו חוץ מאיתנו.
>
> לא היה חשמל ואמא שלי ירדה במדרגות איתנו; יש לה בעיות בברכיים אז היינו צריכים לעזור לה. כשהגענו למטה דיירים אמרו לנו שמגדל זאפר 4 הותקף ושרק שתי דירות יותקפו. שקלנו לחזור למעלה לדירה שלנו, אבל כשהמונית הגיעה לשם החלטנו ללכת למשרד שלי במקום".

רבים מהבניינים הסמוכים ניזוקו כתוצאה מההתקפה על מגדל זאפר 4 ועל-פי דיווחים בתקשורת ולדברי דיירים, יותר מעשרים בני אדם, שרבים מהם לא הצליחו להתפנות מדירותיהם, נפצעו. בין הפצועים היו ילד אחד ואישה מבוגרת שגרו בבניין זאפר 1. כרים אבו דחי סיפר: "כשחזרתי הביתה למחרת, גיליתי נזקים בכל מקום: הדלתות, החלונות, הרהיטים – אני לא חושב שאוכל לחזור לגור שם".[33]

דובר מטעם הצבא הישראלי טען כי בבניין שכן "מוקד פיקוד ושליטה" של חמאס.[34] עם זאת, הרשויות הישראליות לא סיפקו שום פרטים נוספים לביסוס הטענה שבבניין אכן שכן מתקן כזה או את הסיבות שבעטיין ראו בבניין מטרה צבאית. בדיווחים בכלי התקשורת נאמר שהצבא הישראלי תקף חמ"ל של חמאס בבניין.[35]

המתחם האיטלקי, העיר עזה

ב-25 באוגוסט 2014, בסביבות השעה 00:05, הטיל כלי טיס ישראלי מספר פצצות על המתחם האיטלקי, שנבנה כמיזם משותף עם חברה איטלקית. מומחים לתחמושת שבהם נועץ אמנסטי אינטרנשיונל זיהו כי אחת הפצצות הייתה ככל הנראה פצצה מונחית המצוידת במערכת (Joint Direct Attack Munition (JDAM.[36] המתחם, הכולל מגדל בן 16 קומות ששתי התחתונות בהן שמשו כמרכז מסחרי, ניזוק קשות כשכל הקומות באחד מצידי הבניין קרסו. חלק מהמגדל שימש למגורים והיו בו כחמישים דירות. שתי הקומות התחתונות כללו קניון ובו חנויות רבות, משרד של אחד מסניפי הזרוע הפוליטית של חמאס ומשרד שהשתייך למשרד לעבודות ציבוריות ודיור ברשות של חמאס. רוב החנויות ניזוקו קשות. כמה תושבים במבנים השכנים קיבלו הודעות אזהרה לפיהן עליהם להתפנות; כמה מהמבנים והחנויות הסמוכים ניזוקו גם הם.

לדברי משרד הבריאות של עזה נפצעו בהתקפה בסך הכול 25 בני אדם. כמה מהפצועים היו על-פי דיווחים אנשי ההגנה האזרחית, שעמלו על כיבוי השריפה בעת שנפגעו בתקיפה נוספת.

ד"ר חוסאם חוסיין חמוד דאוד, רופא במרכז הרפואי אנסאר וסגן יו"ר חבר הנאמנים של המתחם, גר במגדל, בחלק ששימש למגורים, עם אשתו ושלושת ילדיו. ד"ר דאוד קיבל בשעה 22:55 שיחת טלפון מהשומר של הבניין שהודיע לו על הוראת הפינוי. הוא סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל:

> "לקחתי את המשפחה שלי ואת דברי הערך ויצאנו החוצה. אנשים מארבעים דירות בערך ניסו לצאת כולם באותו זמן. אנשים היו יחפים. חלק היו באמצע תפילה. חלק מהנשים היו בלי כיסוי ראש".[37]

יחיא חאתם יחיא אל-בראווי, סטודנט באוניברסיטה שגר עם משפחתו בקומה הראשונה בבניין, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי שמע משכן שהצבא הישראלי מתכוון לתקוף את המתחם והורה על פינויו. הם מיהרו לעזוב את דירתם ולהתרחק מהאזור. לדבריו:

> "זה היה לילה של אימה. בחדר המדרגות היה צפוף. כולם היו מבועתים. התקשרנו לדוד שלנו והוא בא עם המכונית ולקח אותנו לשכונת א-תופאח. אף אחד לא חשב שאנחנו נימלט מהמתחם האיטלקי לשכונת א-תופאח, שלא הייתה אזור בטוח יותר".[38]

שני עדיי ראייה אמרו שהצבא הישראלי הורה לאנשים להתפנות ולשמור על מרחק של 300 מטרים מהמתחם האיטלקי לפני ההתקפה. ד"ר חוסאם דאוד ומשפחתו ישבו במכוניתו של שכן כשבתו קיבלה שיחה בטלפון הנייד שלה מאדם שהציג עצמו כ"איבראהים" מהצבא הישראלי. לדבריו:

> "הוא אמר לי שהוא יכול לראות אותי בתוך המכונית. הוא הורה לי להתקשר לדיירים ולהגיד להם לצאת. הוא התקשר שוב ואמר שעדיין יש אנשים בחצר וביקש ממני להגיד להם להתרחק 300 מטרים מהמגדל ולא להתקרב אליו אחרי הרקטה הראשונה או השנייה, בגלל שהם הולכים להרוס אותו לגמרי".[39]

מחמוד סולימאן חילס, עובד ברשות הפלסטינית גר במרחק של כמאה מטרים מהמתחם האיטלקי יחד עם 29 מבני משפחתו, ובהם בני משפחתה של אחותו שנמלטו מבתיהם בשכונת א-שוג'אעייה. הוא אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי בסביבות השעה 23:00 הם שמעו צרחות ומישהו בא לבית שלהם כדי לומר להם להתפנות ולשמור על מרחק של 300 מטרים מהמתחם האיטלקי: "לא ציפינו שכל המגדל ייהרס עד היסוד; חשבנו שרק דירה או שתיים יותקפו. נשארנו בשכונה וראינו את הכול קורה מול העיניים שלנו".

טיל ה"אזהרה" הראשון פגע בגג המתחם בסביבות השעה 23:30, ואחריו באו שני טילי "אזהרה" קטנים נוספים. בסביבות השעה 00:05 הטיל כלי טיס ישראלי כמה פצצות על המתחם. מחמוד חילס סיפר:

> "בהתחלה נורו שישה טילים, ואז היה שקט למשך בערך 15 דקות, אז האמבולנסים והעיתונאים התחילו להתקרב לבניין. ואז F-16 תקף את הבניין עוד שלוש פעמים. הרבה פרמדיקים ועיתונאים שהתקרבו לבניין נפצעו".

אחת הפגיעות אירעה בשטח פתוח סמוך לבניין וגרמה להתלקחות שריפה גדולה, שהסבה נזק נרחב לבתים השכנים, ובהם ביתו של מחמוד חילס. הוא סיפר לאחד מתחקירני השטח שסייעו לעבודת אמנסטי אינטרנשיונל כי הקירות החיצוניים של ביתו נהרסו והרהיטים ניזוקו קשות.[40]

איבראהים זיאד איבראהים א-רמלאווי, מנהל חברה לשיווק מכוניות ובעליה של דירה C בקומה החמישית של המגדל, קיבל הודעת טקסט בטלפון הנייד שלו שבה נאמר לו לפנות את ביתו. הוא אמר לאמנסטי אינטרנשיונל שהוא ו-14 בני משפחה נמלטו מהתקפות על שכונת א-שוג'אעייה כעשרה ימים לאחר פרוץ המלחמה ובאו לשהות בדירתם בבניין:

> "הבאתי הכול אתי במזוודה: התכשיטים של אשתי, פנקסי השקים שלי, שטרי חוב של אנשים, מסמכי בעלות, הכול. כשהכריזו על הפסקת אש, חזרנו לא-שוג'אעייה והשארנו הכול בדירה במתחם האיטלקי. חזרתי כדי לנסות לקחת את התיק, אבל המשטרה לא נותנת לנו להיכנס. איבדתי הכול; הרסו אותי".[41]

חלק מהעדים ציינו שבשנתיים-שלוש האחרונות הוצבו על גג המתחם אנטנות ועמודי חשמל, ובהם אחת שגובהה כ-25 מטרים. רבים מהתושבים התלוננו ואף התעמתו עם האנשים שנהגו להגיע כדי לבדוק את הציוד, אולם דבר לא עזר. לדברי ד"ר חוסאם דאוד:

> "אמרו לנו שהם מגופים ביטחוניים שונים, אבל לא היינו בטוחים מאילו גופים. כל מיני אנשים היו עולים לשם, אז הלכנו והתלוננו לחברה שהחזיקה בזכויות על אזור הגג. סגן שר הדיור התקשר אלינו ואמר שיש להם אנטנה מרכזית על הגג שלנו, שהם לא יכולים להזיז. שאלנו אותו על האנטנות האחרות והוא אמר שאנחנו צריכים לטפל בזה בעצמו. התושבים

היו מודאגים מאוד מזה שהאנטנות היו שם. האיש שהציב אותן כל הזמן הרגיע אותנו שהדבר הכי גרוע שיכול לקרות זה שהישראלים פשוט יירו באנטנות".[42]

אולם, הדיירים ציפו כי רק אחת או שתיים מהדירות יותקפו, אם בכלל. יחיא אל-בראווי אמר לאמנסטי אינטרנשיונל שהבניין הותקף כמה שבועות לפני שנהרס, ב-30 ביולי 2014, כשכלי טיס ישראלי שיגר טילים על דירותיהן של המשפחות א-סיסי וזקות והרג את אחמד זקות, שחקן ומאמן כדורגל ידוע.[43]

העדים עמדו על-כך ששום פעילות צבאית לא התבצעה מתוך הבניין או מסביבתו הקרובה. איבראהים א-רימאווי אמר, "מעולם לא ציפיתי שהמגדלים יותקפו; זה בניין דירות מלא באנשי מקצועות חופשיים, רופאים, מהנדסים. באזור הזה אין לוחמי התנגדות בכלל; זה בניין דירות מתקדם מאוד".[44] ד"ר חוסאם דאוד אמר: "לא ראיתי שום פעילות על הגג במהלך מעשי האיבה האחרונים. זה אזור מאוד מתוחכם, עם קניונים מצוינים, ובתי ספר מהשורה הראשונה. שמענו בעבר על לוחמי התנגדות בסביבה, וגם הפגזות, אבל מעולם לא מהמגדל".[45]

דובר מטעם הצבא הישראלי טען כי בבניין שכן מוקד פיקוד ושליטה של חמאס וכי היו בו "דירות המשמשות את ארגוני הטרור לתכנון פעילות טרור ובאחת מהן אתר לייצור אמצעי לחימה".[46]

הרשויות הישראליות לא סיפקו שום ראיות לביסוס טענתן כי דירות בבניין שימשו לצרכים צבאיים. אפילו אם הדבר נכון, ישראל הייתה צריכה לוודא שהיא בוחרת באמצעים המדויקים ביותר האפשריים על מנת להגביל את ההתקפה למטרה הצבאית ולמזער את הנזק לדירות השכנות. לא היה מקום להגיע למסקנה כי צריך להרוס את הבניין כולו.

מגדל אל-באשא, העיר עזה

ביום שלישי, 26 באוגוסט 2014, בסביבות השעה 04:30 לפנות בוקר, הטיל כלי טיס ישראלי מה שהיה ככל הנראה מספר פצצות אוויריות על מגדל אל-באשא, הממוקם במרכז העיר עזה, והפך אותו לעי חורבות גדול ממדים. במגדל בן 13 הקומות היו כשלושים דירות, שבהן שכנו בעיקר עסקים ומשרדים של גופי תקשורת, כמו-גם כמה מוסדות חינוך, שרבים מהם נותרו סגורים במהלך מעשי האיבה. דיירים במגדל אל-באשא ובמבנים סמוכים קיבלו אזהרה לפיה עליהם להתפנות ונאמר להם לשמור על מרחק של 300 מטרים לפחות מהמגדל.

שני עדים אמרו שבסביבות השעה 03:30 השומר של הבניין קיבל שיחת טלפון מהצבא הישראלי שבה נמסר לו כי לדיירים יש עשרים דקות להתפנות מהבניין. באסל עווני עבד אל-פאתח א-טנאני, שדר ומגיש בתחנת הרדיו סאות א-שעב (קול העם), ששכנה בקומה העשירית של המגדל במשך כמעט שמונה שנים, חזר לתחנה רק דקות ספורות לפני שהשומר עלה למעלה.

"הפנים שלו היו מאוד חיוורות והוא היה מאוד מפוחד. הוא אמר שבדיוק הודיעו לו בשיחת טלפון [מהצבא הישראלי] שצריך לפנות את המגדל ושהוא יותקף בתוך עשרים דקות. לא ידעתי מה להציל; היינו צריכים להעיר את כל האנשים שישנו למעלה".[47]

בין השעות 03:30 ו-03:45, בעת שאנשים רבים טרם עזבו את הבניין, נורו שני טלי "אזהרה" על הגג.

עבדאללה חוסיין איבראהים לובאד, מהנדס קול בתחנת הרדיו סאות א-שעב, וחמישה מעמיתיו סייעו בפינוי המשפחות ששהו בקומות התחתונות – משפחות אשר נמלטו לשם מהלחימה או שבתיהן נהרסו בבית חאנון ובשכונת א-שוג'אעייה. הוא סיפר:

"הרבה מהם היו אנשים חולים, נשים וגברים קשישים, ילדים. היו איש אחד שהיה לו סרטן ולא היה מסוגל לזוז, וילדה קטנה שהייתה משותקת לגמרי. התקשרנו למחלקת ההגנה האזרחית ולשירותי האמבולנסים כדי שיעזרו לפנות אותם".[48]

בשעה 04:30 הטיל כלי טיס ישראלי ארבעה פריטי תחמושת, ככל הנראה פצצות אוויריות, על המגדל. יאסר מוחמד סלים, שעובדי תחנת הרדיו סאות א-שעב אמרו לו ולמשפחתו להתפנות מדירתם בבניין זיין א-דין ברחוב תלאתיני, ממש לצד מגדל אל-באשא, צפה בהתקפה מהרחוב. הוא אמר לאמנסטי אינטרנשיונל:

> "כל 13 הקומות התמוטטו, כולל 35 משרדים, חברת אינטרנט, ארגוני חינוך והרבה חברות מסחריות שאין להן שום קשר להתנגדות. הבניין נפל על הצד המזרחי, וגרם נזק לבית השכן של משפחת אל-קסאס. גם להרבה בניינים קרובים אחרים נגרם נזק... החזית שלהם נפגעה ואין בהם אף חלונות או מסגרות של חלונות. למטה יש חברה שמייצרת מיץ; ישראל הרסה את בית החרושת שלהם ואז באה לכאן והרסה את חדר התצוגה שלהם. מסכנים! הם נאלצו להעביר לכאן הכול. הנזק החמור ביותר הוא לילדים, בגלל מה שהם נאלצו להיות עדים לו. הילדים שלי לא יכולים לישון בלילה; אפילו כשאנחנו מחבקים ומנחמים אותם, הם ממשיכים לדבר ולדבר. אתה יכול לדמיין ילד קטן שער מ-03:30 ועד 23:30 ולא יכול לישון? כשחזרנו לדירה, כל ארבעת הילדים סירבו להיכנס. הם אמרו כל הזמן 'זה לא הבית שלנו. הבית שלנו הוא לא ככה; הבית הזה מקולקל. אני רוצה לחזור לבית האמיתי שלנו'".[49]

עאדל ח'ליל מוחמד אל-קסאס פינה את ביתו בן שלוש הקומות, שבו גרו 14 בני אדם ואשר היה ממוקם במרחק של כשלושים מטרים מהמגדל, לפני שניזוק בתקיפה. הוא אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי לא שמע קולות לחימה באזור. לדבריו: "אני גר פה כבר 35 שנה ואני יודע מה קורה באזור הזה ולא ראיתי שום התרחשות במגדל הספציפי הזה".[50]

ח'אלד אל-בראכי חסן א-ראאי, בעליה של חברה לשירותי ניקוי יבש ששכנה בדיוק מול מגדל אל-באשא, גר עם משפחתו בבית הנמצא במרחק של מאתיים מטרים מהמגדל. לאחר שהם שמעו את טיל ה"אזהרה" הראשון בסביבות השעה 03:35, נודע להם על ההתקפה הממשמשת ובאה משכנים והם התפנו מיד. הוא אמר: "החנות שלי ניזוקה לגמרי. התקיפה הייתה חזקה מאוד אז הדלתות עפו לתוך החנות. בכל מקום היו הריסות ורסיסים".[51]

עבדאללה מחמוד עומר סולימאן א-לוח גר במרחק של כעשרים מטרים מדרום למגדל אל-באשא, בבניין א-טיראן שברחוב תאלאתיני. כשבעים מבני משפחתו חיים בשני בתים סמוכים, כל אחד בגובה ארבע קומות, עם שני מרתפים. א-לוח קיבל שיחת טלפון מחבר שאמר לו להתפנות ולשמור על מרחק של לפחות 300 מטרים ממגדל אל-באשא. הוא סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל:

> "השכנים שלי, משפחת נעים, אמרו לי שהם לא יכולים לצאת בגלל שהם שמעו את טיל האזהרה השני והם פחדו שההפגזה של המגדל תהיה מיידית. התקשרתי למכבי האש וביקשתי מהם לעזור לפנות את משפחת נעים והם ענו שהם יוכלו להוציא אותם מאחורה, מאחורי בניין א-טיראן. בסוף לא הצלחנו להוציא אותם ונורה טיל אזהרה שלישי. התקשרתי למשפחת נעים כדי לוודא שהם בסדר והם היו בסדר.
>
> הבית שלי נהרס לגמרי; הוא לא ראוי למגורים. הדירה הייתה בקומה השלישית, עם גג פח".

הייתה זו ההתקפה השנייה על המגדל. הקומה השמינית והקומות ה-11 וה-12 הותקפו ב-15 ביולי, במהלך השבוע השני של הלחימה. עבדאללה א-לוח היה עד להתקפה הקודמת של מגדל אל-באשא:

> "הם תקפו אותם במהלך יומיים או שלושה. האחיינית שלי נפצעה אז. הבית שלנו ניזוק בהתקפה. האנשים באזור הזה הם שקטים; מעולם לא היה פה באזור שום דבר לפני הפעם הזאת".[52]

משרדי רדיו סאות א-שעב ניזוקו גם הם בהתקפה שבוצעה במועד מוקדם יותר. באסל א-טנאני אמר:

"נאלצנו לעבור לעבוד בקומת הקרקע. השארנו את המחשבים שלנו, המחשבים הניידים וכיסא לקריין, עם מיקרופון ומערבל קול קטן מתחת למדרגות. שידרנו מלמטה אבל הציוד העיקרי היה למעלה. צפינו שנותקף".[53]

בהתקפה זו ניזוקו קשה גם משרדיו של סעוד אבו רמדאן, עיתונאי עצמאי שכתב עבור סוכנות החדשות "בלומברג ניוז" ומגזין האינטרנט הקנדי iPolitics. לאחר ההתקפה הקים אבו רמדאן אוהל מול המגדל, ובו שולחן כתיבה, והציב שלט שבו נאמר "זה המשרד שלי".

עובדי תחנת הרדיו סאות א-שעב ותושבים מקומיים, אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל כי חשדו שהתחנה הייתה המטרה להתקפה. באסל א-טנאני אמר לאמנסטי אינטרנשיונל שהתחנה משתייכת לזרוע הפוליטית של החזית העממית לשחרור פלסטין, אולם נמצאת בבעלות תאגיד המולטימדיה נאבא, וכי היא פעלה רבות לחשיפת הצרכים של קהילות פגיעות ולקידומן.

"המגדל היה ריק למעשה. ארגוני החינוך לא היו שם ומשרדי התקשורת היו בעיקר מרכזי הכשרה. עבדנו בחדר המדרגות ומול הדלת הראשית והמעלית; אף אחד לא יכול היה להיכנס או לצאת מבלי שנראה אותו או שהשומר יבחין בו. לא היו שום פעילויות של ההתנגדות באזור של הבניין.

המטרה הייתה חייבת להיות תחנת סאות א-שעב, בגלל ששידרנו מסרים פטריוטיים, מסרים של התנגדות. הפרכנו את השמועות שהם [הצבא הישראלי] ניסה להפיץ. סיקרנו את כל החדשות בזמן התרחשותן. בגלל זה התחנה הותקפה".[54]

הצבא הישראלי לא סיפק כל מידע בנוגע להתקפה או למטרתה המיועדת. תחנות טלוויזיה ורדיו, כמו כל כלי התקשורת, הן אובייקטים אזרחיים ועל-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי הן חסינות מפני התקפה אלא אם כן הן משמשות באופן התורם "תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית" – לדוגמה, באמצעות שידור פקודות צבאיות – ו"הריסתם, תפיסתם או נטרולם, באופן מוחלט או חלקי, בנסיבות המתקיימות באותו הזמן, מקנים יתרון צבאי מובהק".[55] שידורים המבטאים תמיכה בהתקפות או כזה שנועד להרים את המורל הציבורי אינו מהווה "תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית" ואסור להתקיף במכוון כלי תקשורת המשדרים שידורים כאלה.

להריסתו עד היסוד של המגדל, אשר הפך זמן קצר קודם לכן למקום מחסה לעקורים רבים, ובו שכנו לצד תחנת הרדיו בתי עסק וארגוני חינוך, לא הייתה שום הצדקה צבאית נראית לעין.

המשפט הבינלאומי ומתן דין וחשבון

המשפט ההומניטארי הבינלאומי, המעוגן בין היתר בכללי האג, באמנות ג'נבה ובפרוטוקולים הנוספים שלהם, אוסר על התקפות ישירות על אובייקטים אזרחיים ועל הרס מכוון שלהם ללא צורך צבאי. איסורים אלה הם חלק מהמשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, והם מחייבים את כל הצדדים לסכסוך מזוין.

סעיף 48 לפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה קובע את עקרון ההבחנה, המהווה את אחד מכללי היסוד של המשפט ההומניטארי הבינלאומי:

> "על-מנת להבטיח את כבודה של האוכלוסייה האזרחית ושל אובייקטים אזרחיים ואת ההגנה עליהם, הצדדים לסכסוך יבחינו בכל עת בין האוכלוסייה האזרחית לבין לוחמים ובין אובייקטים אזרחיים לביו מטרות צבאיות, ובהתאם יכוונו את פעולותיהם רק נגד מטרות צבאיות".

סעיף 52(1) קובע: "אובייקטים אזרחיים לא יהיו מטרה להתקפה או למעשי תגמול."[56] הפיכת אובייקטים אזרחיים, כלומר, אובייקטים שאינם אובייקטים צבאיים, למטרה להתקפה היא פשע מלחמה.[57]

על-פי סעיף 57 (1) לפרוטוקול הראשון, "תינקט זהירות מתמדת במטרה לחוס על האוכלוסייה האזרחית, על אזרחים ועל אובייקטים אזרחיים". סעיף 57 (2) מפרט אמצעי זהירות חיוניים בעת תכנון וביצוע התקפות לרבות החובות: יש לבחור את אמצעי ושיטות ההתקפה מתוך כוונה להימנע, ובכל מקרה למזער אובדן נלווה של חיי אזרחים, פציעה נלווית של אזרחים ונזק נלווה לאובייקטים אזרחיים;[58] יש להימנע מביצוע התקפה העלולה להיות בלתי מידתית;[59] יש לבטל או להשעות התקפה אם מתברר כי המטרה אינה צבאית או כי ההתקפה תהיה בלתי מידתית;[60] ויש לתת לאזרחים התראה מוקדמת יעילה בדבר התקפות העלולות לפגוע באוכלוסייה האזרחית, אלא אם הנסיבות אינן מאפשרות זאת.[61]

במקרים שנבחנו בדו"ח זה ניתנו לאזרחים שהיו בבניינים שהותקפו אזהרות. אולם, בשניים מהמקרים, האזרחים שהיו בבניינים הסמוכים, שנפגעו גם הם בהתקפה, לא הוזהרו. אפילו כאשר ניתנות אזהרות לכל האזרחים המושפעים, הדבר אינו פוטר את הצד התוקף מחובתו שלא לאשר התקפות נגד אוכלוסייה אזרחית, אזרחים או אובייקטים אזרחיים.[62] מבנה אזרחי ריק שאינו משמש למטרות צבאיות נותר אובייקט אזרחי והתקפות מכוונות על אובייקטים כאלה אסורות.

סעיף 53 לאמנת ג'נבה הרביעית, המסדירה את פעולותיה של ישראל ככוח הכובש ברצועת עזה, קובע:

> "אסור למעצמה הכובשת להחריב נכסי מקרקעים או להשמיד נכסי מטלטלים השייכים ליחיד או לרבים או למדינה או לרשויות ציבוריות אחרות, או לארגונים חברתיים או שיתופיים, אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה וההשמדה האלה".

על-פי סעיף 147 לאמנת ג'נבה הרביעית, "הריסתו והחרמתו של רכוש בקנה מידה רחב, שאין הכרח צבאי מצדיקן ואשר בוצעו שלא בהיתר ומתוך הפקרות" היא הפרה חמורה של האמנה, ולפיכך פשע מלחמה.

סעיף 33 לאמנת ג'נבה הרביעית אוסר על ענישה קולקטיבית, וקובע: "שום מוגן לא ייענש על עבירה שלא עבר אותה בעצמו".

אמנות ג'נבה מחייבות את הצדדים להן לחפש אנשים שלפי הטענה ביצעו או ציוו לבצע הפרות חמורות ולהעמיד אותם לדין או להסגירם.[63] באשר לפשעי מלחמה אחרים, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי מטיל על מדינות חובה לחקור פשעי מלחמה שבוצעו לכאורה בידי אזרחיהן,בידי

כוחותיהן המזוינים, או בשטחן, ולהעמיד לדין את החשודים.[64] כמו כן רשאיות כל המדינות להפעיל סמכות שיפוט אוניברסאלית כדי להעמיד לדין על פשעי מלחמה בבתי המשפט שלהן.[65]

"מבצע צוק איתן" הוביל לשלוש חקירות ישראליות. על הראשונה הכריז ב-13 באוגוסט 2014 מבקר המדינה, תפקיד שהנושא בו משמש גם כנציב תלונות ושכיום מכהן בו השופט יוסף שפירא, לשעבר שופט צבאי בשטחים הפלסטיניים הכבושים. המבקר הודיע כי נוכח טענות שהועלו, "כי מדינת ישראל הפרה, לכאורה, את כללי המשפט הבינ"ל ואיננה בודקת את פעולות צה"ל כנדרש על פי הדין הבינ"ל", בכוונתו לחקור את "תהליכי קבלת ההחלטות בדרג הצבאי והמדיני במהלך מבצע "צוק איתן", ואת מנגנוני הבדיקה והחקירה של צה"ל והממשלה".[66] בסוף חודש אוקטובר הודיע משרד מבקר המדינה כי השופט שפירא ובעלי תפקידים בכירים במשרדו נפגשו עם ראש הממשלה נתניהו כדי לקבוע באילו נושאים תתמקד חקירתו, וכי אחד הנושאים יהיה תהליך קבלת ההחלטות של ראש המשלה ופעולותיו במהלך "מבצע עופרת יצוקה". במכתב לאמנסטי אינטרנשיונל אמר מבקר המדינה כי החקירה תתמקד ב"תהליכי קבלת ההחלטות ברמה הצבאית והמדינית במהלך המבצע ומנגנוני החקירה של צה"ל ושל הממשלה ביחס לתלונות ולטענות בדבר הפרות של דיני הסכסוך המזוין על-פי המשפט הבינלאומי".

למחרת ההכרזה על חקירת מבקר המדינה, ב-14 באוגוסט, הורה הרמטכ"ל רב-אלוף בנימין גנץ, למנגנון הבירור המטכ"לי של הצבא לבחון "אירועים חריגים שאירעו במהלך המבצע". על-פי אתר האינטרנט של הפרקליט הצבאי הראשי, 44 "אירועים חריגים" (שבהם עלול להיות "יסוד סביר לחשד לביצוע עבירה") הופנו לבחינת למנגנון הבירור המטכ"לי ו"למעלה מ-50 מקרים נוספים המוכרים עד כה יועברו לבירור בתקופה הקרובה". נמסר כי לחקירות אלה שלוש מטרות: להגיע להחלטות באשר לפתיחה בחקירה פלילית; לצורך "הפקת לקחים" ול"מתן המלצות שיסייעו למנוע אירועים חריגים בעתיד".[67]

ב-10 בספטמבר 2014 הוכרז כי מנגנון הבירור המטכ"לי השלים את עבודתו על 12 מקרים, ושהמידע בעניינם הועבר להחלטת הפצ"ר. שניים מהמקרים נגנזו על-ידי הפצ"ר ובנוגע לחמישה מהם נמסר כי הוא הורה על פתיחה בחקירת מצ"ח לאחר או ללא קיום חקירה מקדימה. בנוגע ליתר המקרים טרם התקבלה החלטה. אף אחד מארבעת המקרים שנבחנו בדו"ח זה לא הוזכר, ולכן לא ידוע לאמנסטי אינטרנשיונל האם הם נכללו ב"אירועים החריגים".[68]

בשלב מאוחר יותר, בסוף חודש אוגוסט, הקימה גם ועדת החוץ והביטחון של הכנסת ועדת משנה לבדיקת "מבצע צוק איתן" ברצועת עזה. על-פי דיווחים בכלי תקשורת ישראליים, מטרתה של ועדת המשנה היא להפיק לקחים מהמבצע, והיא תפרסם את הדו"ח שלה בחודש ינואר 2015.[69]

החקירות שהתקיימו עד היום בנוגע להפרות לכאורה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי שבוצעו נגד פלסטינים במהלך תקיפות צבאיות של ישראל ברצועת עזה לא היו עצמאיות, יסודיות או נטולות פניות. לאחר "מבצע עופרת יצוקה", בחודשים דצמבר 2008 וינואר 2009, רק שלוש חקירות הסתיימו בכתבי אישום, והעונש החמור ביותר שהוטל היה 15 חודשי מאסר בגין גניבת כרטיס אשראי.[70] לאחר "מבצע עמוד ענן", בחודש נובמבר 2012, מינה הרמטכ"ל את האלוף נועם תיבון לעמוד בראש ועדה צבאית שתבדוק טענות ל"הפרת חוק" וזו העבירה את ממצאיה בנוגע לשמונים מקרים לפצ"ר, שבחן 65 מהם ואמר כי לא מצא כי קיימת הצדקה לפתיחה בחקירה פלילית ביחס למי מהם.[71] האלוף נועם תיבון עומד גם בראש מנגנון הבירור המטכ"לי הבוחן "אירועים חריגים" במהלך "מבצע צוק איתן".

נוכח כישלונן של חקירות ישראליות קודמות בנוגע להפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי בידי ישראל ברצועת עזה, אמנסטי אינטרנשיונל מסכים עם המסקנה שאליה הגיע ארגון זכויות האדם הישראלי "בצלם" לפיה "לא קיים היום בישראל גוף רשמי המסוגל לבצע חקירות בלתי תלויות של חשדות להפרת המשפט ההומניטארי הבינלאומי".[72]

ב-23 ביולי 2014 הקימה מועצת האו"ם לזכויות האדם ועדת בדיקה לחקר כל ההפרות של המשפט הבינלאומי "בשטח הפלסטיני הכבוש, לרבות מזרח ירושלים, ובמיוחד ברצועת עזה הכבושה, על רקע הפעולות הצבאיות שבוצעו החל מה-13 ביוני 2014, בין אם לפניהן, במהלכן או לאחריהן. הוועדה אמורה להגיש דו"ח עם ממצאיה במושב ה-28 של מועצת האו"ם לזכויות האדם בחודש מרץ 2015.[73] ב-13 בנובמבר 2014 הודיע משרד החוץ הישראלי כי ישראל לא תשתף פעולה עם "ועדת החקירה של מועצת האו"ם לזכויות האדם". בהודעה נאמר כי "ההחלטה התקבלה נוכח העוינות האובססיבית של

המועצה כלפי ישראל, המנדט החד צדדי של הוועדה והעמדות המוצהרות של יו"ר הוועדה נגד ישראל ומנהיגיה".[74]

ישראל נאותה לשתף פעולה עם ועדת בדיקה נפרדת שהקים מזכ"ל האו"ם באן קי מון בחודש נובמבר כדי לחקור תקריות ספציפיות שבהן נהרגו או נפצעו בני אדם במתקני או"ם ברצועה, או שלמתקנים עצמם נגרם נזק, כמו-גם תקריות שבהן נמצאו כלי נשק במתקני או"ם.[75] אולם, החלטתה של ישראל לא לשתף פעולה עם ועדת הבדיקה הרחבה יותר של האו"ם ואף לא להתיר את גישתם לעזה של אמנסטי אינטרנשיונל ושל ארגוני זכויות אדם בינלאומיים אחרים היא מצערת, ויוצרת את הרושם שישראל ממשיכה להתנגד לחקירות מעמיקות של מספר פעולות במהלך "מבצע צוק איתן" שנראה כי היוו פשעי מלחמה.

מסקנות והמלצות

בהיעדר הוכחות לכך שבבניינים האזרחיים רבי הקומות שבהם התמקד דו"ח זה נעשה (בעת שהותקפו) שימוש שהפך אותם, במלואם, למטרות צבאיות, נראה כי התקפות אלה עלו לכדי תקיפה מכוונת של אובייקטים אזרחיים. הפיכתם של אובייקטים אזרחיים ליעדי תקיפה היא הפרה קשה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי ומהווה פשע מלחמה. במקרים בהם מדובר ברכוש מוגן על פי אמנות ג'נבה, לרבות מבנים אזרחיים בשטחים כבושים, הרס מכוון ונרחב שאינו נדרש לצורך צבאי מהווה הפרה חמורה של אמנת ג'נבה ולפיכך הוא פשע מלחמה.

נוכח הממדים חסרי התקדים של הרס בנייני דירות רבי קומות בעזה, הצהרותיהם של גורמים רשמיים המעידות על מניעים עונשיים והעובדה שהצבא הישראלי תקף בעבר דירות מסוימות בבניינים הללו ובבניינים רבי קומות אחרים מבלי להרוס אותם כליל, מונח על כתפיה של ישראל הנטל לספק מידע בנוגע לסיבות לכל אחת מן ההתקפות הללו, לדרך ביצוען ולסיבה להפיכתם של בניינים שלמים לעיי חורבות. גם במקרים שבהם היה לרשויות הישראליות יסוד סביר להניח שאובייקט אזרחי משמש בחלקו למטרות צבאיות, היה זה מחובתן לבחור באמצעים ובשיטות התקפה שימזערו את הפגיעה באזרחים ואת הנזק לאובייקטים אזרחיים.

מתן אזהרה לאזרחים הוא אחד מאמצעי הזהירות הנדרשים במסגרת התקפה, אך אין בו בכדי לפטור את הכוח התוקף מנקיטת כל אמצעי הזהירות האחרים על מנת לוודא שתקיפה המכוונת נגד מטרה צבאית חוקית, אינה חסרת הבחנה או בלתי מידתית. תקיפה מכוונה של בניין בו מתגוררים מאות אזרחים כאילו היה מטרה צבאית יחידה, בהתבסס על כך שדירה אחת בבניין שימשה ארגון חמוש מהווה הפרה של האיסור על התקפות חסרות הבחנה. זאת במיוחד כשלרשות הצד התוקף עומדים אמצעים המאפשרים לו להגביל את ההתקפה ואת השפעותיה לחלק של הבניין שבו נעשה שימוש שכזה.

הניסוח בו השתמשו דוברים מטעם הצבא הישראלי לתיאור כוונותיה של ישראל בימיו האחרונים של העימות, במיוחד לגבי כך שאזורים "יותקפו באופן חמור ומסיבי" וכי "שום דבר לא חסין יותר", מלמד על כך שמדובר במדיניות של ענישה קולקטיבית המנוגדת למשפט ההומניטארי הבינלאומי.

יש לחקור את ארבע ההתקפות הללו באורח עצמאי ונטול פניות. אמנסטי אינטרנשיונל גורס כי בישראל אין כיום אף גוף רשמי המסוגל לבצע חקירות כאלה ולכן ממליץ את ההמלצות הבאות:

לרשויות הישראלית

- על הרשויות הישראליות לשתף פעולה עם ועדת הבדיקה שהוקמה על-ידי מועצת האו"ם לזכויות האדם ביולי 2014, ולאפשר לה גישה מלאה לבעלי התפקידים, למסמכים ולחומרים הרלוונטיים האחרים על מנת לוודא שארבע ההתקפות המתועדות בדו"ח זה, כמו-גם התקפות רבות אחרות, נחקרות באורח נטול פניות ועצמאי, וכי, בכל מקרה שבו קיימות די ראיות קבילות, כל חשוד בביצוע פשעים יועמד לדין בהליכים המכבדים באופן מלא את הכללים הבינלאומיים לעריכת משפט הוגן.

- כמו כן עליהן לאפשר לארגוני זכויות אדם גישה לרצועת עזה כדי לחקור חשדות אלה כמו גם חשדות אחרים להפרות של המשפט הבינלאומי בידי כל הצדדים לעימות.

- עליהן לספק פיצויים מלאים לכל האנשים שבתיהם ורכושם נהרסו או ניזוקו באורח בלתי חוקי במהלך ארבע התקיפות.

- עליהן לוודא שהצבא הישראלי עומד באופן מלא בדרישה שלא להחריב רכוש אזרחי בהיעדר צורך צבאי ושלא לבצע תקיפות כצורה של ענישה קולקטיבית.

לרשויות הפלסטיניות

- על הרשויות הפלסטיניות לפרסם הצהרה המקבלת את סמכות השיפוט של בית הדין הפלילי הבינלאומי החל מה-1 ביולי 2002 ולהצטרף לאמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי.

לממשלות אחרות

- על כל המדינות להעניק תמיכה מלאה לוועדת הבדיקה שמונתה על-ידי האו"ם ולוודא שעומדים לרשותה די משאבים על מנת לבצע את משימותיה ביעילות ובמהירות.

- על כל המדינות להשעות את העברתם לישראל של אמצעי לחימה, תחמושת, ציוד וטכנולוגיה צבאית שבהם נעשה שימוש לביצוע תקיפות ישירות על אזרחים ועל אובייקטים אזרחיים וכן הפרות אחרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

- על מדינות לפתוח בחקירות פליליות בבתי המשפט המקומיים שלהן, תוך החלת סמכות שיפוט אוניברסאלית, בכל מקום שבו יש די ראיות לכך שבוצעו פשעי מלחמה או פשעים אחרים המוגדרים במשפט הבינלאומי. על מדינות לחתור למעצר חשודים בביצוע הפרות ולמצות אתם את הדין. זאת, במסגרת הליכים המכבדים באורח מלא את הסטנדרטים הבינלאומיים של משפט הוגן.

הערות סיום

[1] משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים, "הגנה על אזרחים, 28 באוקטובר – 3 בנובמבר 2014", (http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_protection_of_civilians_weekly_report_2014_11_07_hebrew.pdf)

[2] נתונים אלה כמו אלה המיוחסים לפדרציה הפלסטנית לקוחים מדו"ח משרד האו"ם לתיאום עניינים הומינטאריים: Occupied Palestinian Territory: Gaza Emergency Situation Report (as of 4 September, 08:00, 4 September, 2014 (www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_sitrep_04_09_2014.pdf),

[3] משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים (OCHA) דיווח על חמישה אזרחים שנהרגו. בנוסף לחמישה אנשים אלה רואה אמנסטי אינטרנשיונל את דרור חנין, קבלן בניין שנהרג ב-15 ביולי בעת שחילק מזון לחיילים בסמוך למעבר ארז, אזרח. זאת כיוון שעל-פי המידע שבידי הארגון חנין לא השתתף באורח ישיר במעשי האיבה באותה עת.

[4] OCHA, *Occupied Palestinian Territory: Gaza Emergency Situation Report (as of 4 September 2014, 08:00 hrs)* (www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_sitrep_04_09_2014.pdf).

[5] ראו: Amnesty International, *Israel/OPT: Civilian population of Israel and Gaza at risk* (Index: MDE 15/025/2014), 22 August 2014 (www.amnesty.org/en/library/info/MDE15/025/2014/en); *Israel and the Occupied Palestinian Territories: Evidence of medical workers and facilities being targeted by Israeli forces in Gaza* (Index: MDE 15/023/2014), 7 August 2014 (www.amnesty.org/en/library/info/MDE15/023/2014/en); *Israel/Gaza: Attack on UN school in Gaza a potential war crime that must be investigated,* 30 July 2014

[6] Israel Ministry of Foreign Affairs, *Response to Amnesty's report on Gaza conflict*, 5 November 2014 (mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2014/Pages/Response-to-Amnesty-report-on-Gaza-conflict-5-Nov-2014.aspx).

[7] The New York Times, *Amnesty International Says Israel Showed 'Callous Indifference' in Gaza*, 2 November 2014 (http://www.nytimes.com/2014/11/05/world/middleeast/amnesty-international-says-israel-showed-callous-indifference-to-gaza-civilians.html). ככל הנראה החקירות המוזכרות במאמר הן אלה שמנהל מנגנון הבירור המטכ"לי של הצבא; ר' עמ' 17 לפרטים נוספים על חקירות אלה.

[8] לנוסח הכרוז ראו ציוץ בטוויטר של @GazaInAndOut ב-23 באוגוסט 2014 בשעה 13:41 (https://twitter.com/GazaInAndOut/status/503160186778165248).

[9] גלובס, "צוק איתן": יירוטים בגוש דן, רקטה נורתה לגליל המערבי; צה"ל החריב בניין בן 14 קומות בעזה", 23 באוגוסט 2014 (http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000965786).

[10] Mako חדשות, "הירי לעבר ישראל לא פוסק: 2 יירוטים מעל גוש דן", 23.8.14, (http://www.mako.co.il/news-military/security/Article-0e8066feec30841004.htm). ראו גם Jerusalem Online, *Documentation: 14-story building brought down in Gaza,* 23 August 2014 (www.jerusalemonline.com/news/middle-east/israeli-palestinian-relations/documentation-14-story-building-brought-down-in-gaza-7569); EA WorldView, *Gaza Daily, August 24: Israel Levels a 14-Story Building,* 24 August 2014 (www.eaworldview.com/2014/08/gaza-daily-israel-levels-14-story-building).

[11] The Independent, *Israeli-Gaza conflict: Airstrike levels 7-story building in Gaza as conflict escalates*, 24 August 2014 (www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israeligaza-conflict-airstrike-levels-7story-building-in-gaza-as-conflict-escalates-9687970.html).

[12] במקרה נוסף, הותקף בניין בן חמש קומות במתחם מגורים בשכונת א-שיח' זאיד, 15 דקות לפני שהפסקת האש נכנסה לתוקף. הבניין, שבו גרו עשר משפחות, ניזוק קשה והפך בלתי ראוי למגורים, ללא כל הצדקה צבאית נראית לעין.

[13] אמנסטי אינטרנשיונל וארגונים אחרים לזכויות האדם מתחו ביקורת על הנוהל הישראלי של ירי טיל אזהרה

לפני הריסת בניין, שבו נעשה שימוש לראשונה בשנת 2009; שיטת אזהרה זו אינה יעילה ואנשים אף נהרגו בתקיפות "אזהרה" כאלה.

[14] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[15] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[16] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[17] RT, *Israel levels high-rise buildings in Gaza: 'They housed Hamas op centers'*, 24 August 2014 (www.rt.com/news/182416-gaza-large-buildings-leveled).

[18] אירועי ה-1 באוגוסט 2014 ברפיח, אז הרג הצבא הישראלי 150 בני אדם, כמעט כולם אזרחים והרס חלק מהעיר, נכללו באירועים הנחקרים על-ידי מנגנון הבירור המטכ"לי של הצבא. ראו הפרקליטות הצבאית, "בדיקה וחקירה של אירועים חריגים שאירעו במהלך מבצע 'צוק איתן'", 10 בספטמבר 2014 (http://www.law.idf.il/163-6856-he/Patzar.aspx) ו-Reuters, *Did Israel's 'Hannibal directive" lead to a war crime in Gaza?*, 13 October 2014 (www.reuters.com/article/2014/10/13/us-mideast-gaza-warcrime-insight-idUSKCN0I20FN20141013).

[19] Al Watan Voice, *Pictures: Tens of Injuries… the occupation aircraft destroys Zafer 4 Tower in the centre of Gaza and the complete destruction of 14 stories* (in Arabic), 23 August 2014 (www.alwatanvoice.com/arabic/news/2014/08/23/582131.html); The Guardian, *Gaza highrises flattened by Israel,* 24 August 2014 (www.theguardian.com/world/2014/aug/24/gaza-strikes-destroy-highrises); Palestinian Centre for Human Rights, *Weekly Report On Israeli Human Rights Violations in the Occupied Palestinian Territories,* 21-24 August 2014 (www.pchrgaza.org/portal/en/index.php?option=com_content&view=article&id=10643:weekly-report-on-israeli-human-rights-violations-in-the-occupied-palestinian-territory-21-28-august-2014-&catid=84:weekly-2009&Itemid=183).

[20] הארץ, חמש רקטות התפוצצו בגולן; רקטה מלבנון פגעה בבניין בגליל המערבי, 24 באוגוסט 2014 (http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2413375?_sm_au_=iVVzqVnT5MtPQ7Hn).

[21] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[22] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[23] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[24] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-24 באוגוסט 2014.

[25] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-24 באוגוסט 2014.

[26] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-26 באוגוסט 2014.

[27] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[28] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[29] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-24 באוגוסט 2014.

[30] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[31] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-24 באוגוסט 2014.

[32] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-25 באוגוסט 2014.

[33] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-24 באוגוסט 2014.

[34] הארץ, חמש רקטות התפוצצו בגולן; רקטה מלבנון פגעה בבניין בגליל המערבי, 24 באוגוסט 2014 (http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2413375?_sm_au_=iVVzqVnT5MtPQ7Hn).

[35] Haaretz, *Israel ramps up Gaza strikes after mortar fire kills 4-year-old boy,* 23 August 2014 (www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/.premium-1.612118).

[36] מערכת Joint Direct Attack Munition (JDAM), היא מערכת באמצעותה ניתן להפוך פצצה "טיפשה" ל"פצצה חכמה" אותה ניתן להנחות בדיוק באמצעות מערכת הנחייה אינרטית משולבת המחוברת למכשיר GPS.

[37] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[38] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-27 באוגוסט 2014.

[39] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[40] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-27 באוגוסט 2014.

[41] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[42] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[43] ראו Huffington Post, *Palestinian Footballer, Ahed Zaqout, Killed in Gaza by Israeli Bomb,* 3 August 2014 (www.huffingtonpost.co.uk/2014/08/03/palestinian-footballer-ahed-zaqout-gaza-israel_n_5645435.html).

[44] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[45] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[46] ואללה, צה"ל תקף רב-קומות בעזה; 2 נהרגו, 20 נפצעו, 26 באוגוסט 2014 (http://news.walla.co.il/item/2779556).

[47] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[48] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[49] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-27 באוגוסט 2014.

[50] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-27 באוגוסט 2014.

[51] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-27 באוגוסט 2014.

[52] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[53] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[54] ראיון שערך תחקירן שטח של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל ב-28 באוגוסט 2014.

[55] הצלב האדום הבינלאומי, מחקר על המשפט ההומניטרי הבינלאומי המנהגי, כלל 8.

[56] האיסור על התקפות ישירות על אובייקטים אזרחיים הוא מנהגי וחל הן במסגרת סכסוך בינלאומי מזוין והן במסגרת סכסוך מזוין שאינו בינלאומי. ראו הצלב האדום הבינלאומי, מחקר על המשפט ההומניטרי הבינלאומי המנהגי, כללים 7-10.

[57] הצלב האדום הבינלאומי, מחקר על המשפט ההומניטרי הבינלאומי המנהגי, כלל 156. ראו גם סעיף 8(2)(b)(iii) לאמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי.

[58] סעיף 57(2)(a)(ii) לפרוטוקול הראשון הנוסף לאמנות ג'נבה.

[59] סעיף 57(2)(b) (iii) לפרוטוקול הראשון הנוסף לאמנות ג'נבה.

[60] סעיף 57(2)(b) לפרוטוקול הראשון הנוסף לאמנות ג'נבה.

[61] סעיף 57(2)(c) לפרוטוקול הראשון הנוסף לאמנות ג'נבה.

[62] סעיף 57(5) לפרוטוקול הראשון הנוסף לאמנות ג'נבה.

[63] סעיף 146 לאמנת ג'נבה הרביעית.

[64] הצלב האדום הבינלאומי, מחקר על המשפט ההומניטרי הבינלאומי המנהגי, כלל 158.

[65] הצלב האדום הבינלאומי, מחקר על המשפט ההומניטרי הבינלאומי המנהגי, כלל 157.

[66] הארץ, מבקר המדינה יבדוק אם ישראל הפרה בעזה את החוק הבינלאומי, 13 באוגוסט 2014 (http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2405038)

[67] הארץ, עמוס הראל, צה"ל חוקר עשרות תקריות חריגות שאירעו בלחימה ברצועת עזה, 14 באוגוסט 2014 (http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2405754). ראו גם הפרקליטות הצבאית, "בדיקה וחקירה של אירועים חריגים שאירעו במהלך מבצע "צוק איתן"", 10 בספטמבר 2014 (http://www.law.idf.il/163-6856-he/Patzar.aspx).

[68] הפרקליטות הצבאית, "החלטת הפצ"ר באשר לאירועים חריגים שאירעו במהלך "צוק איתן"-עדכון", 10 בספטמבר 2014 (http://www.law.idf.il/163-6857-he/Patzar.aspx), בדיקה וחקירה של אירועים חריגים שאירעו במהלך מבצע "צוק איתן" 10 בספטמבר 2014, (http://www.mag.idf.il/163-6856-he/Patzar.aspx).

[69] רון בן ישי, Ynet, נתניהו כבר הופיע; כך תתנהל חקירת צוק איתן, 1 בספטמבר 2014 (http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4566461,00.html).

[70] ראו אמנסטי אינטרנשיונל, Amnesty International, *Israeli campaign to avoid accountability for Gaza war crimes must be rejected* (Index: MDE 15/023/2011), 6 April 2011, (www.amnesty.org/en/library/asset/MDE15/023/2011/en/89722ec2-d35c-4392-bbcd-df2a97646a0b/mde150232011en.pdf; בצלם, "שלוש שנים לעופרת יצוקה: כישלון מוחץ של מנגנון החקירה הפנימי של הצבא", 18.1.12, (http://www.btselem.org/hebrew/gaza_strip/20120118_3_years_after_cast_lead).

[71] ראו Amnesty International, Israel/OPT: Amnesty International's written statement to the 22nd session of the UN Human Rights Council (25 February- 22 March 2013): The Need for Accountability for Gaza/Israel conflicts (Index: MDE 02/001/2013), 20 February 2013 (www.amnesty.org/en/library/asset/MDE02/001/2013/en/2e16eba0-23a0-4242-8796-301d0d3a1f28/mde020012013en.pdf).

[72] בצלם, "כיצד הוכיחו הרשויות הישראליות שהן אינן יכולות לחקור חשדות להפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי בפעולות ישראל ברצועת עזה", 5 בספטמבר 2014 (http://www.btselem.org/hebrew/accountability/20140905_failure_to_investigate).

[73] Resolution adopted by the Human Rights Council, S-21/1, Ensuring respect for international law in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, 23 July 2014.

[74] *Gaza: Ban forms independent panel to investigate recent conflict*, UN News Centre, 10 November 2014, (www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=49296#.VHMm2YusUYo; הארץ, ישראל לא תשתף פעולה עם ועדת האו"ם החוקרת את מבצע צוק איתן (http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2484421).

[75] *Gaza: Ban forms independent panel to investigate recent conflict*, UN News Centre, 10 November 2014, (www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=49296#.VHMm2YusUYo; הארץ, ישראל תשתף פעולה עם ועדת החקירה לפגיעה במתקני האו"ם בצוק איתן (http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2490883).